

RECENZIO

Domokos Zsuzsanna

LISZT NYOMÁBAN

*Hamburger Klára: Liszt Ferenc zenéje
Budapest: Balassi Kiadó, 2010*

Liszt-szakértők, előadóművészek és művelt zenekedvelők széles tábora szereti és használja Dr. Hamburger Klára 1985-ben elkészült *Liszt kalauzát*, az egyetlen magyar nyelven elkészült, műelemzésekből álló gyűjteményt, amely a Mester életművének nagy részébe nyújt bepillantást. Ezt a *Kalauzt* bővítette ki a szerző Liszt születésének 200. évfordulójára, 2011-re, s a bővített változatnak a *Liszt Ferenc zenéje* címet adta. A *Kalauz* és a jelen kötet különbsége, hogy ez utóbbi számos dal elemzésével bővíti az ismertetett műfajok, művek körét, és természetesen felhasználja mindazokat az eredményeket is, amelyek a Liszt-kutatásban az azóta eltelt időszak alatt születtek itthon és külföldön egyaránt. De ennél sokkal többet is ad az új kiadvány. Egy műelemzések sorozatából álló, kalauz jellegű könyvet az érdeklődő általában nem olvas el az elejétől a végéig, hanem azt a művet vagy műcsoportot emeli ki belőle, amellyel éppen foglalkozni kíván. Ha ezt gyakran, több műfajjal kapcsolatban is megteszi, lassan kialakul benne egy hiteles Liszt-kép, hiszen a szerző a mai magyar Liszt-kutatás meghatározó személyisége, aki a nagy elődök, köztük Gárdonyi Zoltán, Bárdos Lajos, Bartha Dénes, Szabolcsi Bence, Kókai Rezső tanítását és tradícióját viszi tovább, és egyesíti az újabb, a jelen kutatási szemléletének megfelelő elemzésekkel, s a tájékozódást segítő legfrissebb műjegyzésszámokkal kiegészítve. Az egyes műfajok előtt a jelenlegi kiadványban is megmaradtak a bevezetők, amelyek egymás után olvasva egy nagyon tömör, lényegre törő összefoglalást adnak Liszt stílusáról, zeneszerzői gondolkodásmódjáról.

Liszt szellemiségének, zeneszerzői alkatának lényegét ragadja meg a bevezető tanulmány a nevezetes „kereszt”-motívum taglalásával. Nemcsak arról van szó, hogy Liszt zenei névjegyét mutatja meg Hamburger Klára az életművön végighaladva, hanem a zeneszerző vallásos beállítottságából kiindulva az egész életmű jellegének kulcsát emeli ki a mester 1835-ben, *A művészek helyzetéről és helyükről a társadalomban* címmel írt esszéjéből vett idézettel. Liszt itt fejti ki életre szóló hivatását, miszerint a művész a papokhoz hasonlóan missziót teljesít, a vallás és a zene bizonyos fokig ugyanazt a funkciót kell, hogy betöltse az emberiség életében: az erkölcsök nemesítését, a lélek felemelését, hidat verve az emberiség és Isten között. Hamburger Klára azzal, hogy akár hívő, akár nem hívő olvasói számára Liszt zenéjében a vallásos jelleget emeli ki, a gregorián ének használatát, a Palestrina-stílus újraéledését a teljes életműben, szinte az összes zeneszerzői műfajhoz kul-

csot ad, hiszen Lisztnél a világi és a kimondottan egyházi művek stílusa nem válik el egymástól élesen, a *Dante* és a *Faust-szimfóniában*, a h-moll szonátában, több szimfonikus költeményben ugyanúgy jelen van a túlvilági elem, mint ahogyan a zenekari misékben, oratóriumokban a szimfonikus műfaj hatása. A bevezető tanulmány másik kulcspontja a programzenész Liszt bemutatása, amit Hamburger Klára a zenetörténetben még kevésbé jártas olvasóinak is érzékletessé tesz a történeti előzmények párhuzamba állításával. Mindenki számára világosan és egyértelműen meghatározza, hogy miben tér el a Liszt-féle program a reneszánsztól a barokkig, majd a klasszika mestereiig alkalmazott hangfestésektől, zenei ábrázolásoktól; egyúttal a zenetörténet folyamatába helyezi a zeneszerző újítását. Nagy segítség lehet ez a rövid összefoglaló például az oktatásban is egyértelmű és világos nyelvezetével, a lényegre érintő megfogalmazásával. Bizonyára sokak számára nagy felfedezésül szolgál majd, hogy a Krisztus keresztyére utaló úgynevezett „kereszt”-motívum mennyire átszővi az egész életművet, ott is előbukkan, ahol egyébként nincs konkrét utalás a jelentésére. Ennek magyarázata egyszerű: Liszt nem külsődleges szimbólumként használja, hanem zenei nyelvének integráns részévé válik. Az viszont a Liszt-kutatóknak is újdonság, amit Hamburger Klára ennek a motívumnak kapcsán a *Három gyászódáról* ír, hiszen ez a három mű nem tartozik az életmű ismert és gyakran előadott részéhez.

A programzene Liszt-féle értelmezését még pontosabban a szimfonikus műveket bevezető „Liszt és a zenekar” című összefoglalóban találja meg az olvasó, és ez nagyon fontos az életmű helyes megközelítéséhez: „Mindenekelőtt tehát az jellemzi őket, hogy valamilyen eszmét, mai szóval 'üzenetet' közvetítenek, s ezt *külső* inspiráció ihleti: irodalmi mű, képzőművészeti alkotás, mitologikus vagy magyar hazafias téma.” Ezután mondja ki a szerző a lényegre, amely Liszt életművének megértéséhez vezet: „Végző soron pedig valamennyi önarckép, illetőleg *ars poetica*: a romantikus művész vallomása önmagáról és a művész, a művészet feladatáról, küldetéséről. Tehát nem a külső indíték *tartalmát* illusztrálják, hanem annak hangulatait, karaktereit, eszmei mondanivalóját fejezik ki a zene nyelvén.”

A másik nagyon érdekes jelenség Liszt életművében átmeneti stílusának sokszínűsége, melynek különféle megnyilvánulásait a könyv közel hozza az Olvasóhoz. Ez a stílus a weimari korszak nagyromantikus nyelve és a legutolsó alkotói korszakra jellemző, a szikársáig leegyszerűsödő zeneszerzői kifejezés közti rengeteg árnyalat zenei megtestesülése. Ezt természetesen csak az egyes műelemzések átgondolása, sok zenei élmény letisztulása után érezheti meg bárki is, mint ahogy a könyv is egy évtizedekig tartó, elmélyült munka eredményeként született meg.

A könyv betölti a kalauzok legfontosabb információkra szorító feladatát is, hiszen minden kompozíciónál külön kiemelve szerepelnek a legfontosabb adatok, majd a történeti háttér, életrajzi vonatkozások, a kompozíció születésének körülményei, korabeli kritikák, előadások, sőt, a vokális művek esetében a kiemelt szövegrészletek. A daloknál eredeti nyelven és magyar fordításban, az egyházi szövegeknél a kevésbé ismert magyar fordítások segítségével olvashatjuk az inspiráló irodalmi forrás tartalmát. Természetesen a zenetörténetben tájékozottabb érdeklődők nagy élvezettel fogják olvasni azokat az összefüggéseket, amelyekre a szerző

rámutat, akár Liszt más műveinek hasonló megoldásainál, akár a kortárs zeneszerzők által alkalmazott zenei eszközökre való hivatkozásoknál. Az elemzésekben mindenki megtalálja a maga számára legmegfelelőbb formát, hiszen a könyvben megtalálhatók az átfogó műfaji elemzésektől kezdve a legaprólékosabb, ütemekre lebontott, talán inkább a zenészeknek szóló hivatkozások is, beleértve a distanciaszálakat. Ezek használatával Liszt már a 20. század harmóniahasználatára nyit, többek között erre gondolt Bárdos Lajos is, mikor Lisztet a „jövő zenésze” nevezte el.

A Liszt-életmű bemutatásában a „Kalauz”-hoz képest új hozzáátétel a dalok műfajáról szóló összefoglaló, német és francia nyelvű dalok elemzéseivel. Nagy örömmel észlelheti a zeneileg művelt közönség, hogy a könyvet számos kottapélda illusztrálja, ezzel megkönnyítve az elemzések értelmezését.

Természetesen az összes műfaj és mű nem szerepelhet ebben a gyűjteményben, erre maga a szerző is hivatkozik első bevezetőjében, amely még a *Kalauz*hoz készült. Mégis, ebben a formában is a teljes liszti életművet kapjuk kézhez, hiszen például az orgonaművek, kamaraművek nagy részét a zeneszerző átírta zongorára is, és ezeknek az átiratoknak egy részét megtaláljuk a műelemzések között. Igaza van a könyv szerzőjének, hogy inkább lemond a teljességről, inkább azoknál a műveknél mond el mindent, amelyeket kiválaszt. A többi, idegen nyelven készült kézikönyv átfogóbb műfaji elemzéseket ad Liszt kompozícióiról, de ez csak annak mond igazán sokat, aki az életművet átfogóan ismeri, hiszen ezekben a munkákban egy-egy mű többnyire csak rövid hivatkozással kerül szóba.

A könyv végén irodalomjegyzék ad támpontokat további tájékozódás céljára, egy-egy faksimile mutatja be Liszt kézírását, és néhány fontos illusztráció gazdagítja az ismereteket.

Végül is mit tart kezében az Olvasó? Kalauzt? Azt is, de ennél sokkal többet, mint ahogy ezt a könyv címe is elárulja: Liszt zeneszerzői nyelvének konkrét példákkal, zenetörténeti összefüggésben és saját életművében adott összefoglalását egy olyan szerzőtől, aki egész munkásságának, kutatásainak eredményeit sűrítette be e könyv lapjaiba. A magyar zenésztársadalom és a közönség hálás lehet ezért a nagy munkáért, amelyből generációk fognak sokáig tanulni.